

Uni, lepo ja vireys

Soili Järvilehto ja Raija Kiiski

toim. Vappu Laine

Kuntoutussäätiö 2010

Uni

Unen merkitystä ei täysin tunneta.

Valveillaolon ja unen vaihtelu on välttämätöntä.

Ihminen tarvitsee unta pysyäkseen toimintakykyisenä.

Unen tarve on yksilöllistä; unen määrän lisäksi merkitystä on sen laadulla.

Ikä ja uni

Ikä muuttaa unen ja unihäiriöiden luonnetta.

Keski-iässä unen tarve vähenee ja nukahtamisongelmat ja yöheräilyt lisääntyvät.

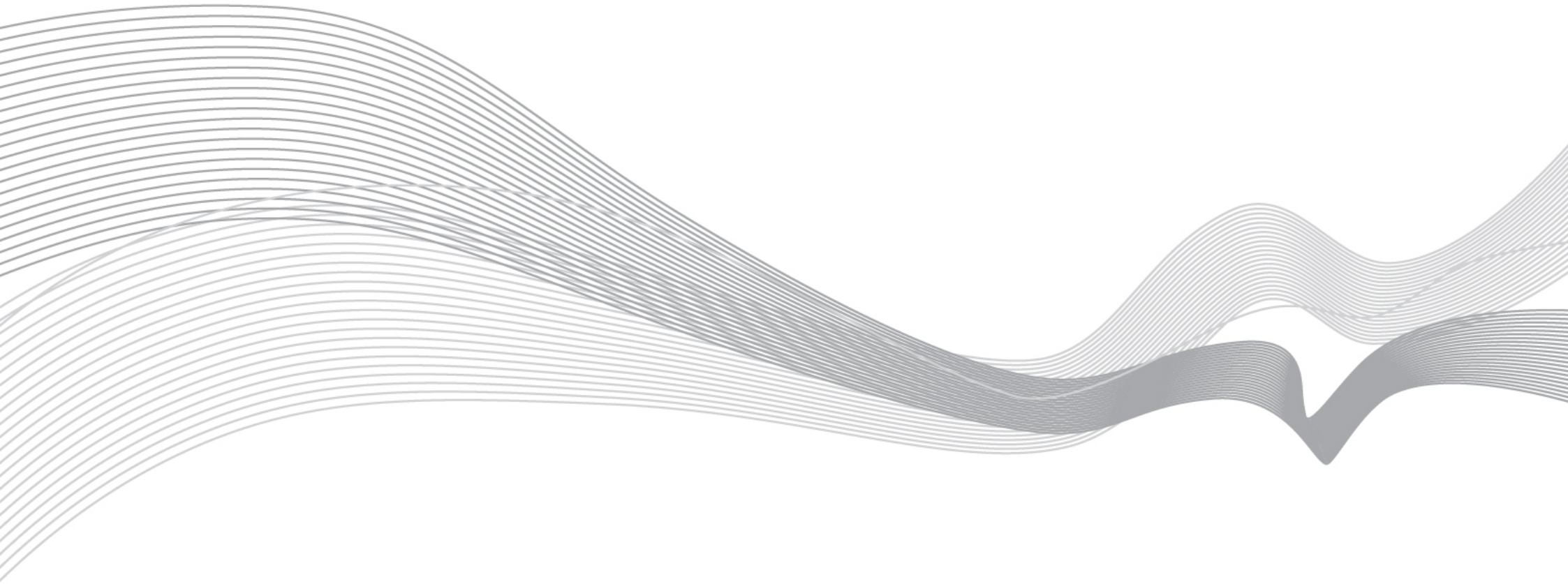
Vaihdevuosien aikana estrogeenin väheneminen heikentää naisten nukkumista.

Eläkkeellä olevat nukkuvat enemmän.

Jos uni estyy

- keskittymisvaikeuksia
- motorisen ohjauksen häiriöitä
- ärsyyntyneisyyttä
- aistiharhoja
- useiden vuorokausien valvomisen jälkeen irrationaalinen toiminta ja vainoharhaisuus lisääntyvät: kun ihminen nukkuu riittävästi, häiriöt katoavat.

Unen ominaisuuksia

Uni vaihtelee sykleissä

Ihmisen aktivaatiotasoa vaihtelee keskimäärin 90 minuutin sykleinä läpi vuorokauden: yhdessä yössä 4–6 sykliä.

Terve ihminen saavuttaa syvän unen vaiheen noin tunnin kuluttua nukahtamisesta: elimistö lepää, ei unennäköä, siitä vaikea herätä, aivotoiminta matalaa.

Aivojen aktiivisuus vaihtelee koko unen ajan lähes sekunnista toiseen.

NonREM- ja REM-uni

- NonREM-uni jaetaan syvyyden mukaan:
  - torkeuni
  - kevyt uni
  - syvä uni
- REM (Rapid Eye Movements) eli vilkeuni, unennäkövaihe ensimmäisessä ja toisessa syklissä REM-unen osuus pienempi.

Torkeuni

- koetaan rentouden tilaksi
- yhteys ympäristöön heikkenee, vaikka taju siitä säilyy
- silmät kiinni, ajatus harhailee
- aivojen suorituskyky heikkenee voimakkaasti
- portti syvempään uneen
- noin 5 % yöunesta.

Kevyt uni

- ei reagoida ulkoisiin ääniin
- noin puolet normaalista aikuisen uniajasta
- elimistön toimintakykyä palauttavat toiminnot käynnistyvät.

Syvä uni

- ihminen kadottanut yhteyden ulkoiseen ympäristöön
- hengitys syvää, syke matala
- rentoutuminen täydellistä
- tärkeä elvyttävä univaihe
  - mm. aivojen energiavarastot täydentyvät
- neljännes kokonaisyöunesta
- pääasiassa unen ensimmäisten 4–5 tunnin aikana.

REM- eli vilkeuni

- noin viidennes aikuisen nukkumisajasta
- yli puolet REM-unesta aamuyön viimeisessä kolmanneksessa
- REM-unen pisimmät jaksot ovat uniajan aamuneljänneksessä
- ihminen on tahdosta riippumattomassa tilassa
- hengitystiheys ja verenpaine nousevat, sydämen rytmi voi vaihdella.

REM-unessa

- REM-uni on tärkeää mielelle, paljon emotionaalisesti eläviä ja voimakkaita mielikuvia ja ajattelua, jonka logiikka omanlaistaan
- puute heijastuu päiväväsymyksenä, muisti- ja keskittymishäiriöinä
- REM-uni järjestää muistitoimintoja: päivän kokemuksista osa taltioidaan pysyvään muistiin, osa karsitaan turhana pois.

Valveillaolo unen aikana

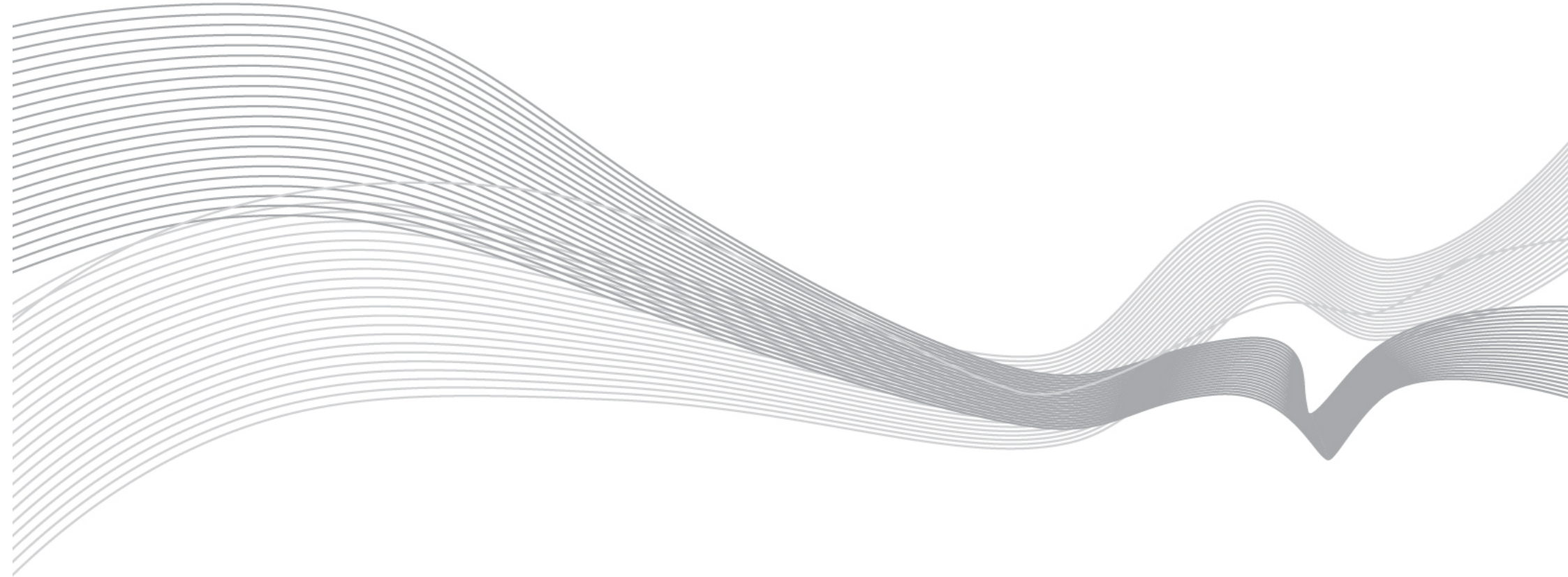
- yöuneen kuuluu aina valveillaoloa, normaalisti noin 5 % nukahtamisen ja ylösnousun välillä
- herääminen pari kertaa yössä normaalia, jos nukahtaa uudelleen noin 10 minuutissa
- herääminen tapahtuu usein aamuyön tunteina, kun syvää unta jo nukuttu ja pahin unen tarve helpottanut.

Päivänukahtelu eli mikrouni

- päiväaikainen uneliaisuuden lisääntyminen näkyy EEG:ssä mikrounena
- aivoaktiviteetti hidastuu noin 5 sekunnin ajaksi, silmät liikkuvat hitaasti, pää saattaa hetkahtaa – ei katkaise reagointia ympäristöön
- mikrounta jopa 10–15 % työajasta, jos työntekijä nukkunut vain 4 tunnin yön; samoin jos työtehtävät yksitoikkoisia ja työ yksintyöskentelyä
- vaikuttaa työtehoon ja turvallisuuteen
- mikrounta vaikea estää, koska hetkellistä.

Ehkäise riittäväällä yöunella ja virikkeillä.

Unen vaikutuksia

Uni ja fyysinen hyvinvointi

Uni on elimistöä korjaava ja rakentava tila.

- unen aikana tapahtuu kudosten kasvua: syntyy uusia valkuaisaineita, vammat paranevat nopeimmin syvän unen aikana
- kivun tunne lievittyy
- sairaan on hyvä nukkua paljon: sairauteen liittyvä väsymys on viesti lisääntyneestä unen tarpeesta.

Uni ja mielenterveys

Uni edistää mielenterveyttä.

- unessa työstetään päiväaikaisia kokemuksia
- unessa aivot ”palautuvat” päivän rasituksesta, ja siten ylläpidetään vireyttä ja kognitiivisia toimintoja
- unen häiriintyminen on yhteydessä mielenterveyden häiriöihin

mm. REM-unen määrä ja ajoitus muuttuu, unien sisältö muuttuu; hoidon vaikutus näkyy usein unen normalisoitumisena.

Uni ja oppiminen

Uni tukee oppimista ja muistitoimintojen järjestymistä.

- nukkuminen edistää kognitiivisia toimintoja
- uni tukee oppimista, erityisesti alku- ja loppuyön uni (syvä uni, vilkeuni)
- valveilla opitut asiat (alkuyö) ja taidot (loppuyö) jalostuvat
- muistijäljet vahvistuvat (esim. hippocampus aktivoituu yöllä uudelleen, kun unessa kerrataan opittua)
- kahden tunnin uni vaativan oppimistapahtuman jälkeen vahvistaa oppimista.

Uni ja luovuus

Luovuus edellyttää hyvää unta.

- univajeesta kärsivä turvautuu rutiineihin
- uni vaikuttaa aivojen etuotsalohkoihin, jotka reagoivat voimakkaasti unen puutteeseen: tällöin toiminnan ohjaus, ajattelustrategian vaihtaminen, uusien ratkaisujen tuottaminen vaikeutuvat
- vilke- eli REM-unessa asiat yhdistyvät uudella tavalla.

Uni ja aineenvaihdunta

- lyhyt yöuni ja lihavuus liittyvät toisiinsa sekä lapsilla että aikuisilla
- lapsilla jo runsaan tunnin univaje ennustaa lihavuutta
- muutaman valvotun yön jälkeen vapaiden rasvahappojen määrä veressä kasvaa ja sokerinsieto heikkenee
- univajeen aikana kehittyy aikuisiän diabeteksen kaltaisia aineenvaihdunnan muutoksia, epäedullisia muutoksia myös verenpaineessa ja sisäelinhermoston toiminnassa.

Uni ja hormonitoiminta

- kasvuhormonin erityys vähenee yli 30- vuotiailla ja syvän unen määrä alkaa vähentyä
- univaje vähentää tyrotropiinin eritystä: tyrotropiini aktivoi kilpirauhasta ja sitä kautta koko elimistön aineenvaihduntaa
- univajeessa eräiden stressihormonien erittyminen lisääntyy mm. kortisoli.

Uni ja immunologia

- univaje muuttaa immunologisia puolustus-reaktioita
- nukkuminen saattaa edistää vastustuskyvyn kehittymistä.

Rentoutuminen

- parantaa unen laatua
- rauhoittaa ja tasapainottaa unta
- vähentää heräämisiä kesken unen
- helpottaa unen saantia sekä illalla että heräämisten yhteydessä
- perustuu autonomisen hermoston, varsinkin parasympaatikuksen, keskushermoston hypothalamuksen, ydinjatkoksen sekä sisäeritysjärjestelmän yhteistyöhön.

Hyvään uneen rentoutuen

Tule tietoiseksi, miten rentoudut parhaiten.

Opettele uusia tapoja esim. hengityksen seuraamista.

Hiljennä vauhtiasi iltaa kohti tietoisesti.

Nauti rauhasta ja hyvinolontunteesta.

Ruoka, kosketus, hellyys, läheisyys, seksuaalisuus rentouttavat.

Myötätuntoisen, rakastavan asenteen kehittäminen auttaa rentoutumaan ja parantaa unta.

Hyvän tekeminen itselle ja muille rentouttaa.